С.М. Лукаш

Регулювання лізингових відносин у сільському господарстві

Розглянуто основні проблеми технічного переоснащення агропромислового виробництва. Визначено основні перспективи розвитку лізингових відносин в Україні та роль держави в регулюванні процесом формування ринку сільськогосподарської техніки.

Ефективна та стабільна робота аграрної галузі є гарантією продовольчої безпеки країни та політичної стабільності у суспільстві. До того ж це єдина галузь, що залежить від дії природно-економічних факторів, які дуже важко спрогнозувати та виробити адекватні стратегії щодо нейтралізації їх негативного впливу. Розвиток сільського господарства значною мірою визначається рівнем його технічного потенціалу, який є невід'ємною складовою виробничого потенціалу аграрного сектору і основою технічного прогресу в галузі. Адже загальновідомо, що якою б досконалою не була технологія в системі землеробства, вона залишиться нездійсненною мрією, якщо не буде забезпечена такою ж досконалою технікою. Тому актуальною є проблема оптимізації процесу оновлення матеріально-технічної бази і забезпечення її ефективного використання.

Створена в період планової економіки вона забезпечувала виробництво сільгосппродукції за інтенсивними технологіями, що сприяло підвищенню врожайності і рентабельності виробництва. Проте, порівнюючи з дореформеним періодом, коефіцієнт оновлення МТП зменшився як мінімум у 10 разів. Рівень забезпечення аграрних підприємств основними видами техніки не перевищує 50% технологічної потреби. Отже, питання технічного забезпечення аграріїв так і залишилося невирішеним та більше того загрозливим. Навантаження на техніку значно зросло за останні роки. Аграрні підприємства основними сільськогосподарськими машинами забезпечені на 40-58 %, понад 90% з яких відпрацювали свій амортизаційний строк. Якщо в Україні на 1000 га ріллі припадає 9,4 трактора, то в Польщі – 93,3, Німеччині – 87,4, Франції – 68,7, Великій Британії – 84,7 шт. Зернових комбайнів на 1000 га посівів зернових в Україні у 4-5 разів менше. Значне зменшення кількісного складу техніки та зниження рівня її технічної готовності призвели до збільшення у 1,5 – 2,5 раза навантаження обсягів технологічних робіт на трактори, зернозбиральні комбайни та інші сільськогосподарські машини. Глибока кризова ситуація охопила сільськогосподарські підприємства Сумської області. Статистичні дані свідчать, що в 2005 р. на один трактор припадало ріллі більше порівняно з 2000 р. на 41 %, площі посівів зернових культур на один зернозбиральний комбайн збільшилося на 30 %, відповідно навантаження на один кукурудзозбиральний комбайн збільшилося майже у 6 разів, навантаження посівів цукрових буряків на один кормозбиральний комбайн збільшилось у 1,5 раза.

Лукаш Світлана Миколаївна, аспірант Сумського національного аграрного університету, заступник головного бухгалтера Сумської філії Національної акціонерної компанії „Украгролізинг".

© В.В. Сабадаш, 2008

Так, за період 1990-2005 років кількість тракторів зменшилася на 11505 од., зернозбиральних комбайнів – на 3164 од., вантажних автомобілів – на 4928 од., сівалок – на 5688 од., культиваторів – на 5725 од., плугів – на 2941 од.

Уся застаріла техніки вимагає значних грошових вкладень для підтримання її відносно робочого стану. Відповідно якість виконуваних нею робіт є низькою, призводячи до значних втрат урожаю та простоїв у роботі через проведення ремонтних і налагоджувальних робіт. Незаперечним є той факт, що за останні 10 років у світі відбулося подвоєння середньої потужності і продуктивності нового покоління сільськогосподарських машин при скороченні їх загального випуску удвічі, тобто світові лідери сільгоспмашинобудування на два, а той на три кроки йдуть попереду вітчизняних. Проте аналіз останніх публікацій В.В.Адамчука, В.М.Булгакова, Д.Г.Войтюка, В.Іванишина показує, що при вирішенні проблеми переоснащення більшість із них розглядають лише дві сторони відносин – виробника техніки (вітчизняного чи зарубіжного) та її споживача, тобто посередницькій ланці відносин присвячується недостатньо уваги, в більшості випадків звертаючись до застосування банківських кредитних ресурсів за браком власних.

Безумовно, вихід із критичної ситуації, що склалася в аграрному секторі економіки, необхідно шукати на державному рівні.

Практика цього року показала, що майже всі кошти, одержані після збору урожаю, спрямовуються господарствами на фінансування оборотного капіталу, зокрема на придбання мінеральних добрив, насіння, засобів захисту, паливно-мастильних матеріалів, закриття кредитних ліній, відкритих напередодні проведення весняно-польових робіт. Як наслідок, все частіше господарства звертаються до сторонніх організацій для виконання основних технологічних операцій, що призводить до зниження показників прибутковості, вимивання фінансових ресурсів із сільськогосподарської галузі. Морально застарілий, фізично зношений МТП гальмує впровадження прогресивних технологій виробництва продукції. Тим часом, технології є основним шляхом реалізації досягнень науково-технічного прогресу в галузі. Отже, складається патова ситуація, коли вітчизняне сільське господарство знаходиться в „комі". Застарілі технології і обладнання та низька якість конструкційних матеріалів не дозволяють виготовляти конкурентоспроможну техніку. Складаються сприятливі передумови для активного заповнення вітчизняного ринку зарубіжними фірмами, так званий "секонд-хенд". При цьому ризик даного вторинного ринку полягає в тому, що після нетривалого періоду використання такої техніки сільськогосподарські підприємства будуть нести значні витрати на підтримання такої техніки в працездатному стані. В умовах підготовчого етапу вступу України до СОТ дана проблема набирає загрозливих масштабів і в майбутньому може призвести до повного вимирання вітчизняного машинобудування. Необхідні докорінні зміни перш за все на державному рівні.

Спираючись на досвід інших країн, розглянемо можливі шляхи розв'язання поставлених задач, об'єднавши їх. Питання довгострокового (на 4-5 років) банківського кредитування нині в Україні активно обговорюють. Однак банки ігнорують пропозиції виробництва і фактично відмовчуються. Ситуація, коли раніше видані кредити під високі відсотки особливо слабкими господарствами сплачуються повільно або взагалі не сплачуються, оскільки сільськогосподарські підприємства останнім часом є низькорентабельними. При цьому питання відновлення техніки стане більш реальним у випадку, якщо в бюджеті майбутнього року буде закладена значно більша сума коштів

на сплату державою частини взятого кредиту сільськогосподарським підприємствам та на компенсацію банкам частки ставки кредитування порівняно з минулими роками.

Альтернативним варіантом для України, коли в кишенях у вітчизняних аграріїв не густо, а „дешевих" і „довгих" кредитів на придбання сільгосптехніки вони безнадійно чекають уже не перший рік, є фінансовий лізинг – такої ж думки додержуються Ю.В.Домашенко, В.Г.Васильєва, Н.С.Станклевська, В.Ф.Шпак та ін. Час і гроші – це те, що економить лізинг і цінує справжній господар, який має чітко вироблену стратегію і бізнес-план. Потенційний попит на лізингові операції в Україні оцінюється фахівцями Світового банку від 12 до 50 млрд дол.США. За їхніми прогнозами саме лізинг може стати інвестиційним вливанням в економіку країни, враховуючи, що основні засоби різних галузей амортизовані на 40-90 %, а внутрішній ринок поступово відкривається для вільного руху товарів і капіталів перед вступом до СОТ. Україна суттєво відстала у розвитку лізингу від своїх сусідів, насамперед через відсутність послідовної державної політики та низьку активність державних інститутів протягом кількох останніх років.

У Росії та інших країнах СНД, на відміну від України, лізинг став основним інвестиційним інструментом для оновлення основних фондів. Так, у Російській Федерації діє потужна державна лізингова компанія ВАТ „Росагролізинг", яка закуповує не лише сільгосптехніку, а й агротехнології, племінних тварин і передає їх у лізинг на 5-10 років під 7 % залежно від об'єкта лізингу. Так, Росія взяла курс на комплексний розвиток аграрного лізингу на федеральному та регіональному рівнях як найбільш захищеної форми інвестицій у сільське господарство і щороку виділяє 8 млрд рублів (або 270 млн дол.США) на державну лізингову програму.

На вітчизняному фінансовому ринку у сфері сільського господарства працює близько 40 компаній і банків. Найпривабливіші умови фінансового лізингу і одну з найширших мереж сервісно-технічного забезпечення техніки і обладнання, яке надається в лізинг, має єдина державна лізингова компанія НАК "Украгролізинг". Проте на відміну від стимулювання розвитку лізингу державою в Росії, у 2005 році фінансування компанії вдалося розблокувати лише наприкінці року, а 230 млнкоштів бюджету-2006 були перенаправлені на інші цілі. В Україні розвитку лізингу, окрім відсутності фінансування, перешкоджає також ряд законодавчих проблем. Так, Закон України „Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти" суперечить ідеології та основним вимогам Закону України „Про фінансовий лізинг" і Цивільного кодексу України. Згідно із Законом України „Про фінансовий лізинг" саме лізингоодержувач має право не тільки вільного вибору об'єкта лізингу, а й постачальника (заводу-виробника), а проведення торгів на умовах, передбачених Законом України „Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти", обмежує права лізингоодержувача у виборі. Вибір тієї чи іншої моделі буде залежати від фінансових можливостей споживачів і конкурентоспроможності конструкцій машин їх виробників. Однак економічні інтереси держави диктують необхідність віддавати перевагу техніці вітчизняного виробництва. Проте застарілі технології і обладнання та низька якість конструкційних матеріалів не дозволяють виготовляти конкурентоспроможну техніку. Склалася парадоксальна ситуація, коли в цілому непоганий Закон „Про стимулювання розвитку вітчизняного сільгоспмашинобудування для агропромислового комплексу" , на жаль, не стимулює, а гальмує розвиток, оскільки зі всіх позитивних положень закону працює лише стаття, яка позбавляє державної підтримки підприємства, що освоюють виробництво техніки спільно із закордонними інвесторами. На думку директорів аграрних наукових установ, реальним виходом із ситуації, який забезпечить вітчизняне

машинобудування інвестиціями, а аграріїв – потрібною технікою, буде створення на базі українських заводів спільних із іноземними компаніями підприємств. Це не лише оздоровить технологічну базу заводів, а й дещо здешевить продукцію. Однак для цього необхідно створити відповідні умови, зокрема, цьому сприятимуть внесення змін до Закону України „Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу", які пропонує Міністерство аграрної політики та НАК „Укрaгролізинг". Враховуючи, що потреба у державній підтримці найбільш необхідна у період освоєння нових видів техніки, пропонується диференціювати граничні розміри питомої ваги витрат вітчизняного походження за роками освоєння: у перший рік з дати завершення приймальних випробувань (сертифікації) даного виду продукції – не менше 10 %, у другий – 15 %, у третій – 20 %, четвертий – 40 %, у п'ятий і подальші роки – не менше 50 %.

Світовий досвід переконує в тому, що сучасний розвиток аграрної економіки незалежно від соціально-економічної орієнтації країн та способу виробництва стає все більше екологоорієнтованим. Щільний зв'язок сільськогосподарського виробництва з природою в умовах індустріалізації агросфери призвів до масштабних негативних змін природного середовища. Нинішня екологічна криза в сільському господарстві України, як і економічна, характеризується відсутністю цільових фінансових ресурсів, призначених для їх подолання. Еколого-економічні проблеми в аграрній сфері є наслідком домінування пріоритетів екстенсивного розвитку сільського господарства в минулому, відсутності ефективної політики в напрямку екологізації агропромислового виробництва.

Економічна ефективність сільськогосподарського виробництва, ефективність і сезонність надходження ВП напряму залежать від її екологічності, рівня взаємодії технічного і біологічного суспільного розвитку.

Реалізація екологічної політики потребує певного фінансового забезпечення. Але в нових ринкових умовах це вже означає активний пошук нових методів фінансування інвестицій на екологічний розвиток держави. Останні потреби взагалі розцінюються як суспільні та мають неявний характер, а отже, вони вже формують потенційний попит на інвестиційні товари.

Слід шукати прогресивні методи фінансування у сфері природокористування, орієнтувати новітні фінансові технології на вирішення екологічних проблем та на їх підгрунті створювати взагалі нову, екологоорієнтовану фінансову технологію, яка була б універсальним та унікальним „інноваційним товаром", попити на який не є потенційним, він вже конкретний у всьому світі.

На сьогодні ефективним шляхом вирішення проблем екологічного розвитку аграрної сфери в нових ринкових умовах є активізація інвестиційної діяльності з метою придбання техніки для впровадження ґрунтозахисних, енерго-, ресурсо-, вологозберігаючих технологій і технологій щодо підвищення родючості ґрунтів та здійснення інших заходів із збереження довкілля.

Мета інвестицій, спрямованих на підвищення економічної ефективності ведення сільського господарства з урахуванням екологічних інтересів (тобто, еколого-економічних інвестицій) у сільському господарстві, на наш погляд, повинна полягати не у руйнації елементів попередньої системи аграрного виробництва, а у їх переході на якісно новий рівень, який би відповідав сучасним вимогам розвитку суспільства. Сутність такого переходу – кількісне нагромадження якісних змін у елементах системи

екологізації аграрного виробництва, нове структурне поєднання яких у їх взаємозв'язку і взаємодії призведе до більш досконалого природокористування у цій галузі.

Лізинг у даному розумінні є одним із найперспективніших і пріоритетних напрямків залучення інвестицій у сільському господарстві. Адже лізинг дає найкращі можливості вітчизняному сільськогосподарському виробнику в умовах нестачі власних коштів здійснювати технічне переоснащення, зменшити витрати і випускати якісну конкурентоспроможну продукцію.

Вплив екологічних умов на виробництво в сільському господарстві в даний момент активно досліджується, ці умови починають відігравати все зростаючу роль у системі планування сільськогосподарського виробництва.

На сьогодні найважливішим напрямком інвестування у сільському господарстві є інвестування у заходи, спрямовані на підвищення родючості ґрунтів, адже земля є незамінним та, що не менш важливо, територіально обмеженим засобом виробництва у сільському господарстві. Слід відзначити, що властивості землі покращуються за умов правильної агротехніки , і це є однією з характерних рис ґрунту. В даному випадку доцільно було б впровадити, як це робиться в країнах Європейського Союзу, преференції для господарств, які впроваджують нові технології обробітку грунтів для придбання техніки, поєднавши дану програму з програмою фінансового лізингу. Пряма фінансова підтримка виробників відповідної техніки за умови постачань їх продукції сільськогосподарським підприємствам або фермерам.

За основні критерії, що визначають ефективність сільськогосподарської техніки в цілому, взято мінімізацію питомої енерго-, ресурсомісткості при максимально можливому збільшення продуктивності і обсягів виробництва продукції заданої якості з одиниці орної землі та збереження довкілля. На цій основі є актуальним конструювання машин нового покоління високої „гнучкості" і адаптивної здатності.

Модель еколого-економічної окупності лізингу рухається за таким ланцюгом: „використання нової технології (техніки)" – „підвищення родючості „ – „додаткова продукція" – „розміщення додаткових ресурсів".

Розробляючи машинну технологію виробництва сільгоспкультури, чи здійснюючи механізоване проведення технологічних операцій по такій технології, треба пам'ятати, що кожна така технологія стосовно кожної культури і кожна механізована технологічна операція, навіть кожен прохід агрегату по полю – це складові глобальної земної екосистеми, на яку здійснюється певний тиск у результаті діяльності людини і в галузі сільського господарства.

Навіть при мінімальному застосуванні техніки в сільському господарстві порушується екологічний баланс у природі. Тому перед спеціалістами агропромислового комплексу, починаючи від виробників техніки до спеціалістів посередницьких структур, зокрема лізингових компаній, завжди стоїть завдання, як зробити цей негативний вплив машини на природу, на навколишнє середовище якнайменшим.

Аспекти охорони довкілля і економічна ефективність сільськогосподарської техніки мають визначальну роль при організації її виробництва. Основу прогресу в цьому плані складають електроніка і нові інформаційні технології, які інтегровані у всіх виробничих процесах в рослинництві і тваринництві.

Отже, є чимало фінансових інструментів для підтримки ефективного розвитку сільського господарства. Головна умова їх реалізації – активна позиція державних інститутів. Неодмінними умовами розвитку машинобудування для АПК є також

підвищення платоспроможного попиту на техніку та створення сучасної ринкової інфраструктури, вдосконалення нормативно-правового забезпечення. зміни і доповнення до відповідних нормативно-правовоих актів мають бути спрямовані на підтримку і захист вітчизняного виробника відповідно до норм, які мають західно-європейські виробники сільгосппродукції. Здійснення зазначених заходів забезпечить відродження та розвиток галузі машинобудування для АПК, переоснащення аграрного сектору сучасною конкурентоспроможною технікою вітчизняного виробництва, підвищення врожайності сільгоспкультур та збільшення валового виробництва продукції та надходжень до бюджетів усіх рівнів. При цьому політику в агропромисловому комплексі та у сфері матеріально-технічного забезпечення села формує Міністерство аграрної політики, а Міністерство промислової політики є інструментом втілення її в життя. Роль НАК "Украгролізинг" (як державної лізингової компанії) у цій системі – це поєднання між Мінагрополітики, Мінпромполітики і споживачем техніки; від її діяльності виграють всі учасники процесу. На відміну від інших форм державної підтримки технічного забезпечення (здешевлення кредитів комерційних банків, 30-відсоткова компенсація вартості складної сільськогосподарської техніки) фінансовий лізинг працює на зворотній основі, а отже, не обтяжує держбюджет, а також економічно вигідний сільгоспвиробнику. При цьому вже в перший рік до бюджету повертається четверта частина коштів, які знову залучаються в оборот на відміну від інших програм підтримки сільгоспвиробника. Доцільно розглянути також питання поєднання лізингових схем фінансування з програмою часткової компенсації вартості складної техніки.

1. *Головко А.М.,* Денисенко П.А., Питулько В.О. Основні тенденції розвитку ринку сільськогосподарської техніки провідних зарубіжних країн//Економіка АПК. – 2005. - № 2. – С. 88-94.
2. *Грицишин М.* Управління процесом формування ринку сільськогосподарської техніки//Техніка АПК. – 2007. - № 1-2.
3. *Домашенко Ю.В.* Лізинг і лізингові операції в сільському господарстві//Економіка АПК. – 2004. - № 10. – С. 118-122.
4. *Іванишин В.В.* Стратегічні напрями розвитку сільськогосподарського машинобудування в Україні//Економіка АПК. – 2004. - № 1. – С. 3-8.
5. *Шебанін В.С.* Державна технічна політика у контексті оновлення і розвитку матеріально-ресурсних засобів аграрного виробництва в Україні//Економіка АПК. – 2004. - №1. – С.12-15.
6. *Шпак В.Ф.* Державний лізинг: Видатки? Ні – прибутки!//Механізація сільського господарства. – 2005. - № 4. – С. 4-5.

Отримано 18.04.2008 р.

С.Н. Лукаш

Регулирование лизинговых отношений в сельском хозяйстве

Рассмотрены основные проблемы технического переоснащения агропромышленного производства. Определены основные перспективы развития лизинговых отношений в Украине и роль государства в регулировании процессом формирования рынка сельскохозяйственной техники.